

Bizalmas titkok

Annak ellenére, hogy feloldották az 1944/1945-ös dokumentumokra vonatkozó titoktartást, az igazgató megtagadhatja kiadatásukat

Lapunk is megírta, hogy a szerb kormány feloldotta az 1944 szeptembere után történt kivégzésekhez kapcsolódó dokumentumokra vonatkozó titkosítást. Így a nyilvántartásba vett kivégzésekkel illetően kiderülhet, hogy kit, hol és hogyan gyilkoltak meg, közölte a kormány. Készítettek-e vajon ezekről a kivégzésekről nyilvántartást? Hozzáférhetőek lesznek-e a kutatók számára? A feloldás ellenére maradnak-e még titkos adatok ebből a korszakból? A titkosítás feloldása kapcsán többek között ezekről a kérdésekről beszélgettünk Mezei Zsuzsannával, a Vajdasági Levéltár főmunkatársával és dr. Páll Tibor történésszel.

Január elsején lépett életbe a titkosításról szóló új törvény. Ezt követően az archívumokban, a levéltárakban az eddig titkosított anyagok revízióját végzik majd el – becslések szerint az elkövetkező két évben –, hogy megállapítsák minden egyes dokumentumról, hogy valóban titkos-e vagy sem. A kormány ezt megelőzően feloldotta az 1944. szeptember utáni kivégzésekről, így az 1944/1945-ös kivégzésekről is a titkosítást.

Mezei Zsuzsanna szerint az 1944/1945-ös kivégzésekről szóló dokumentumok valójában nem is voltak titkosítva.

– A törvény pontosan megszabja, hogy egy-egy ilyen dokumentum mennyi idő után hozzáférhető, mennyi idő után publikálható. Persze, ezt a hozzáférhetőséget több módon meg lehet akadályozni. A levéltárakról szóló jelenlegi törvény szerint egy-egy dokumentum kiadását az igazgató visszautasíthatja azzal az indoklással, hogy az állomány, amelyben a kért dokumentum van, rendezés alatt áll. Készül a levéltárakról szóló új törvény, amelyben ez a szakasz már minden bizonnyal nem lesz benne. Egyébként a Vajdasági Levéltárban a kutatók számára ezek az adatok hozzáférhetőek voltak. A VMSZ újívidéki szervezetének történelmi bizottsága javaslatára Erdély Lenke levélben fordult a levéltár igazgatójához azzal a kéréssel, nevezze meg azokat az állományokat, amelyekben az 1944/1945-ös évekről adatokat lehet találni és azok hozzáférhetőek. Ő ezt megtette, levélben válaszolt, ami számomra azt jelentette, hogy megkezdhetem e témakör rendezését. Összesen kilenc állományban vannak ide vonatkozó adatok. Ezek a Vajdasági Népfelszabadító Bizottság, a katonai közigazgatás, a bácskai és baranyai katonai körzet, a bánáti katonai körzet, a becsületbroság, a háborús bűnöket vizsgáló bizottság, a Vajdasági Legfelsőbb Bíróság, a vajdasági ügyészség és az Újívidéki Közeti Bíróság állományai. Ebből a legfontosabb a háborús bűnöket vizsgáló bizottság állománya. Amikor munkához fogtam, nagy meglepetések értek. Nem is tudtam, hogy mi mindent rejt a levéltár. Három jelölés alatt vannak csoportosítva az ide vonatkozó dokumentumok. Az I az azt jelenti, hogy pod istragom, tehát kivizsgálás alatt, az O azt, hogy osuden, azaz éltél, a P pedig azt, hogy presuden. Ők a likvidáltak, akiket bírósági ítélet nélkül végeztek ki. Engem elsősorban ezek az adatok érdekeltek. Tavaly októberben az igazgató engedélyezése után egy adatbázist kezdtem készíteni a likvidáltakról, és a mai napig mintegy 8000 nevet írtam össze a nemzeti hovatartozás csoportosítása nélkül. A háborús bűnöket vizsgáló bizottságnak bárki feljelentést tehetett, még névtelenül is. A bizottság 1944 májusában alakult és 1948. április 14-ig működött. A falvakban dobozokat helyeztek el, amelyekbe az emberek bedobálták a feljelentéseiket. Nálunk körülbelül 280 ilyen doboz van, amelyek 120 000 feljelentést tartalmaznak. Ez nem jelent ugyanennyi embert, mert voltak személyek, akiket többen is feljelentettek. Ezek a feljelentések Újívidékre kerültek, ahol a központi bizottság a feljelentések alapján mindenkiről állást foglalt, hogy háborús bűnös-e vagy néppellenség. Mindaddig azt hittük, hogy mindezekről a dolgokról semmilyen feljegyzést nem vezettek, de létezik egy körlevél, amelyet még nem találtam ugyan meg, így azt sem tudom megmondani, hogy ki írta alá, de hivatkozunk rá a jelentésekben. 54/45-ös számmal 1945. február 2-án küldtek szét, és felszólították bennre a helyi népbizottságokat, hogy küldjék el a saját helységben történt likvidált személyek névsorát. A Vajdasági Levéltárban ezek a jelentések hiányosan ugyan, de megvannak, és hozzáférhetőek.

■ **Bozoki Antal újívidéki ügyvéd arra panaszkodott, hogy a rehabilitációs ügyekkel kapcsolatos dokumentumok kiadása hosszadalmas. Miért?**

– A rehabilitálásról szóló törvényt 2006-ban hozták meg. A levéltáraktól az ide vonatkozó adatokat nem az érintett ügyfél, hanem a bíróság kéri. Ezt azonban az

Mezei Zsuzsanna

David Cella

A falvakban dobozokat helyeztek el, amelyekbe az emberek bedobálták a feljelentéseiket

elmúlt években halasztgatta. Húzta-halasztotta ezzel az ügyeket. Úgy látom azonban, hogy e téren is változás van, ugyanis az elmúlt egy hónap alatt csaknem harminc kérvény érkezett a bíróságoktól.

■ **Magánszemélyként kérhetem-e hozzátartozóim kivégzéséről a dokumentumokat?**

– Igen. A levéltár nyitott, és egy megfelelő űrlap kitöltése után, amely a kérdéses személy adatainak megtalálására szolgál, a dokumentumokba az érdeklődő betekintés nyerhet.

Egy kutató a levéltárakban mihez férhet hozzá? Ez dr. Páll Tibor egyetemi tanártól, történeleztől kérdeztük.

– Az, hogy bizonyos dokumentumok titkosítva vannak nem szerbiai specifikum. Minden országban vannak kevésbé titkos és titkos adatok. Amikor 2001-ben a tartományi tényfeltáró bizottság nevében a budapesti levéltárban kutattam, aláírtam velem egy nyilatkozatot, hogy a dokumentumokról csak akkor publikálhatok bármit is, ha azoknak a kora meghaladta a hatvan évet. Kétezer-egyben tehát betekintést nyerhettem mondjuk az 1944-es dokumentumokba, de csak 2004-ben publikálhattam volna őket. Ilyen megkötések mindenhol vannak. Az orosz levéltárban még az októberi forradalommal kapcsolatos dokumentumokhoz sem férhet hozzá mindenki, de különösen nem a Sztálin pereivel kapcsolatos dokumentumokhoz. Amikor Kennedy amerikai elnök ellen 1963-ban merényletet követtek el, megalakult a Warren bizottság, amely többtízezer oldalas jelentést készített. Hetvenöt évre titkosították, tehát 2038-tól lehet kutatni ezeket a dokumentumokat.

■ **Mezei Zsuzsanna azt nyilatkozta, hogy az 1944/1945-ös adatok eddig sem voltak titkosítva.**

– A különféle adatlapok, listák titkosítva voltak. Én az 1942-es razzia áldozatainak névsorát Budapestben láttam, és az publikálva volt. Ugyanúgy készülték 1944-ben, 1945-ben is névsorok a kivégzettekről, amelyek eddig még nem lehetett megnézni. Remélem, hogy ezek után ezek a dokumentumok is hozzáférhetőek lesznek, nemcsak a kutatók, hanem a széles nyilvánosság számára is. Néhány hónap múlva már tudni fogjuk, hogy valóban mennyire hozzáférhetőek ezek az adatok és mit rejtenek a levéltárak.

■ **Az UDBA ide vonatkozó dokumentumai is hozzáférhetőek lesznek?**

– Remélem. Annak ellenére ugyanis, hogy a kormány feloldotta a titkosítást, az is egy szempont lesz majd, hogy ki és miért kéri a dokumentumokat. Ahhoz, hogy egy levéltárban kutathassunk, pontosan le kell írni, miért tesszük azt, mit kutatunk, és még sok kérdésre válaszolnunk kell. És ajánlólevelet is kell mellékelnünk. Ismét azt a példát hozom fel, amikor az anketbizottság nevében Budapestben, az Országos Levéltárban kutattam. Az ajánlólevelet, amelyet az akkori házelnök, Nenad Čanak írt alá, a levéltár nem fogadta el, annak ellenére, hogy már régóta ismertek engem, és annak ellenére, hogy a levélben magyarul minden részletesen meg volt magyarázva. Ekkor a Természettudományi Intézetből kértem ajánlólevelet, amelyet szó nélkül elfogadtak.

■ **Mi az, ami továbbra is titok marad a nyilvánosság előtt?**

– Ezt a törvény szabályozza, és a határidőket is, de biztosan titkosak maradnak a titkos jelentések. Függetlenül attól, hogy már tíz éve mindenki megnézheti, hogy mit jelentettek róla a besűgők, ezeket a dokumentumokat kutatni még nem lehet.

A titkosításról szóló törvény alapján gyakorlatilag minden dokumentumba bárki betekintést nyerhet, de ehhez ki kell töltenie azt az űrlapot, amelyet május 10-én hagyott jóvá a kormány, és amely a titkosított dokumentum bizottsági ellenőrzését szolgálja. A kérvényező – legyen az magán- vagy jogi személy – adatait ezután a civil és a katonai titkos szolgálat, valamint a belügyminisztérium ellenőrzi le. Mindez azonban kimondottan a titkosított dokumentumokra vonatkozik, az 1944/1945-ös dokumentumokra nem.

■ NÉMETHI Zoltán

Dr. Páll Tibor

Az is egy szempont lesz majd, hogy ki és miért kéri a dokumentumokat